

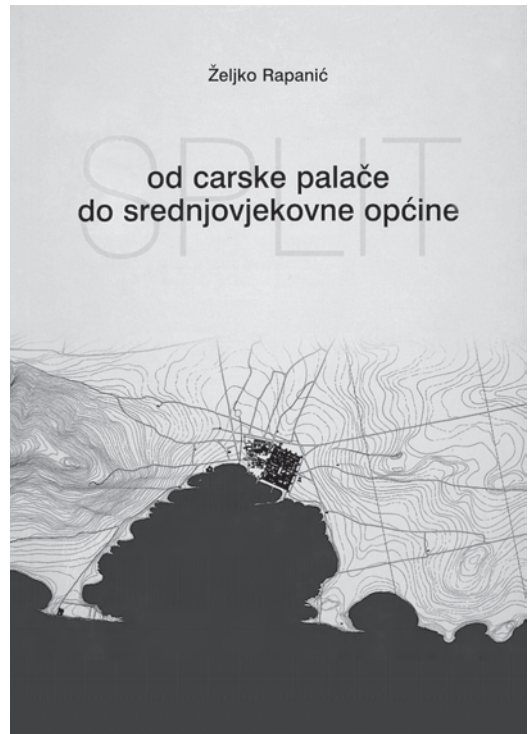
Magdalena
Skoblar

Niz povezanih epizoda

ŽELJKO RAPANIĆ, *Od carske palače do srednjovjekovne općine*, Split, Književni krug Split, 2007., 278 str., ISBN 978-953-163-299-7

Znanstveni i istraživački rad Željka Rapanića predstavlja nezaobilaznu postaju na putu svakog tko se želi posvetiti izučavanju bilo kojeg aspekta kasne antike i ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj. Relevantnost Rapanićevih spoznaja i karakteristična elegancija njegova stila pisanja razlozi su zbog kojih se s nestrpljenjem pristupa autorovoj novoj knjizi *Od carske palače do srednjovjekovne općine*. Iz naslova je, dakako, jasno da se radi o Splitu. Postupak izrastanja palače u srednjovjekovni grad Rapanić izlaže u šest poglavlja, od kojih se prva tri bave samom palačom i Dioklecijanom kao naručiteljem, a sljedeća tri razdobljem od 7. do 13. stoljeća kad palača postaje grad Split.

Iz Rapanićeva predgovora doznaje se da je knjiga proizašla iz osmodijelnog feljtona koji je izlazio u Slobodnoj Dalmaciji od kraja 1989. do početka 1990. godine te da je upućena “i obrazovanu čitatelju i stručnjaku”. Sam Rapanić također navodi da knjigu ne smatra posve novim djelom i da je ona zapravo “niz povezanih epizoda” koje rasvjetljavaju aktere i događaje vezane za raniju povijest Splita. Uz to, autor nadodaje da su u knjigu ipak utkani novi zaključci koje je zastupao u drugim publikacijama, ali i anegdote koje će približiti knjigu “čitatelju koji nije sklon produbljanju štiva”. I zaista, sve što je Rapanić naveo u svojem predgovoru istina je. Iako je feljtonski tekst modificiran i dopunjen bilješkama, on na nekim mjestima ipak izbija na površinu, a budući da je autor svoje zaključke već objavio drugdje, nova knjiga zapravo nije novo djelo. Međutim, kako Rapanić trezveno naznačuje

glavne karakteristike svoje knjige u predgovoru, bez ikakvih pretenzija da ju prikaže kao nešto što ona nije, čitatelj dobiva upravo ono što autor navodi.

U prvom poglavlju, *Na početku bijaše palača*, Rapanić oslikava zemljopisni kontekst u koji se palača smjestila, bilo da je riječ o prirodnim uvjetima ili onima ekonomske prirode, poput blizine Salone. Na ovom mjestu Rapanić se osvrće i na pitanje naselja koje je postojalo prije palače te na dolazak izbjeglica iz Salone u palaču, o čemu se raspravlja i u

kasnijim poglavljima. Drugo i treće poglavlje, nazvano *Palača za cara "pensionera"*, odnosno *Kad je donesena odluka o gradnji Palače?*, bave se naručiteljem palače i njezinim formalnim karakteristikama kao kasnoantičke carske rezidencije. U živopisnom verbalnom portretiranju cara Dioklecijana na vidjelo izlaze spomenuti anegdotalni momenti. Primjerice, onaj o proročanskim riječima galske krčmarice da će Dioklecijan postati car kad ubije vepra, što se, u pravoj antičkoj maniri ispunjenja proročanstava na temu igre riječima, obistinilo kad je Dioklecijan kao tjelohranitelj cara Numerijana ubio njegova asasina Flavija Apera, čije prezime znači vepar. I dok taj detalj otkriva da je tekst knjige zadržao ton namijenjen čitatelju feljtona, za "obrazovanog čitatelja i stručnjaka" daleko je važnija rasprava o Dioklecijanovoj tetrarhiji kao obliku upravljanja carstvom i ona o carskom ceremonijalu. Kad je riječ o samoj gradnji palače, Rapanić je sklon interpretirati Laktancijev podatak da je Dioklecijan imao "strast za građenjem" na način da je sam car projektirao sadržaje i strukturu palače. Iako se, na primjer, i Hadrijana ponekad vidi kao projektanta sofisticirane arhitekture njegova doba, za Dioklecijanove projektantske talente dokaza zapravo nema. Čini se vjerojatnijim da je njegova "strast za građenjem" bila naručiteljske prirode poput one Justinijanove. Raspravu o gradnji palače u trećem poglavlju Rapanić zaključuje kratkim osvrtom na njezinu funkciju i na tehnički aspekt njezine izgradnje.

Posljednja tri poglavlja nose naslove: *Palača prestaje biti palačom*, *Palača postaje grad* i *Spoletina nobilissima et valida urbs*. U njima rasprava postupno ulazi u razdoblje srednjeg vijeka. U četvrtom poglavlju Rapanić donosi poznate informacije o sudbini palače nakon Dioklecijanove smrti u 5. i 6. stoljeću, a osvrće se i na ideju Joška Belamarića da je palača nastala uz carsku tkaonicu i bojadisaonicu koju spominje *Notitia Dignitarum*. Rapaniću je nezamislivo da je carska palača mogla nastati i postojati uz običnu tkaonicu te zastupa mišljenje kako se ona instalirala u palači nakon

Dioklecijanove smrti. Njegova je kritika Belamarićeve ideje logična, ali ona ujedno i ističe nejednakost metodološkog pristupa jer nije sasvim jasno što je zajedničko racionalnom preispitivanju argumenata za i protiv neke tvrdnje i primjerice zanošenju idejom da je car mogao biti projektant, potkrijepljenom samo jednom dvosmislenom frazom. U sljedećem, petom poglavlju Rapanić uvjerljivo pobija i populistički orijentirano mišljenje da je na mjestu palače postojalo grčko ribarsko naselje Aspalatos te argumentira da je najstariji toponim Spalato, poznat iz Peutingerove table, preuzet u srednjem vijeku i zabilježen već u drugoj polovici 10. stoljeća. Najzanimljiviji je Rapanićev prikaz ranog ustrojstva splitske crkve gdje on iznosi mišljenje da je Ivan Ravenjanin, prvi biskup Splita, stigao iz Ravenne nakon pada egzarhata 751. godine kad je Bizant poduzeo reorganizaciju crkve na istočnoj obali Jadrana, kako bi imao neku vrstu uporišta na toj strani nakon gubitka Ravenne. Rapanić također smatra da je zadarski biskup Donat dio iste kadrovske križaljke te da je i on stigao iz Ravenne, iako za to nema konkretnih dokaza. Osim crkvenih prilika, u ovom se poglavlju razmatra i proširenje grada izvan zidina palače prema zapadu te stvaranje svjetovnog središta na današnjem Narodnom trgu. To svjetovno središte sa sjedištem u općinskoj palači predstavlja srce srednjovjekovne komune koja se u 12. stoljeću, nakon dugog perioda nominalne bizantske vlasti, razvila iz okamenjene antičke *civitas*, o čemu Rapanić raspravlja u posljednjem, šestom poglavlju. Više pažnje posvetio je zanimljivom slučaju Gargana de Arscindisa, plaćenog načelnika iz 13. stoljeća kojeg su Splićani doveli iz Ancone i koji je naručio sastavljanje "kapitularija" s popisom zakona i običaja.

Rapanić je na neki način sam napisao prikaz vlastite knjige u predgovoru. Anegdote koje spominje raspršene su u čitavoj knjizi, a anegdotalni su i citati koje je odabrao, poput Bulićeva dijalektalnog prijevoda Mommsenova "sretnog maškлина" koji bi mogao na svjetlo dana donijeti nove nalaze. Onima koji cijene parafraziranje neće promaći ni briljantna

rečenica koja aludira na dobro poznati naslov jedne knjige, a kojom Rapanić komentira stvaranje parahistorije jedne zajednice: “ulazi se tako u ‘bespuća’ koja udaljavaju ‘zbiljnost’ od povijesti.” Međutim, dvostruka orijentacija knjige prema stručnom čitatelju i onom “koji nije sklon produblivanju štiva”, dovodi do toga da se na više mjesta primjećuje preveliko pojednostavljivanje postavljeno uz bok akademskom diskursu. Na primjer, iako na kraju knjige postoji kazalo o starim autorima i povijesnim osobama, podaci o njima nalaze se u bilješkama. Stručan čitatelj sasvim sigurno zna tko je bio Tukidid ili sv. Augustin, a svatko drugi lako može potražiti objašnjenje u kazalu koje je moglo biti nadopunjeno tim podacima i pretvoreno u dodatak. Feljtonistički ton ponegdje se očituje i u stilu pisanja pa je knjiga puna prekobrojnih uskličnih rečenica, a mnogo je i onih koje zvuče kao da se obraćaju javnosti željnoj potvrde kulturne važnosti vlastite zemlje, kao što je rečenica koja se odnosi na korespondenciju biskupa Hezihija s Grgurom Velikim i

Ivanom Zlatoustim: “Bio je, eto, salonitanski biskup u to doba itekako poznat i ugledan.”

Kako bilo, akademski je diskurs na zavidnoj razini. Osim činjenice da u bibliografiji na kraju knjige ima nedosljednosti u formatu i interpunkciji, što se ne bi smjelo događati, ili nedostatka većeg broja recentnih publikacija, primjerice ne može se reći da autorovo viđenje dvadeset godina starog izdanja kao “novijeg” odgovara stvarnom značenju riječi, Rapanić vješto balansira s dosad iznesenim viđenjima i interpretacijama. U knjigu su utkane spoznaje o kasnoantičkoj palači i srednjovjekovnom gradu koji se u njoj ugnijezdio slijedom povijesnih okolnosti. Iako je očiti problem knjige ciljani čitatelj, ne može se reći da Rapanić nije uspješno nanizao povezane epizode sa sebi svojstvenom erudicijom te napisao djelo koje bi moglo uvelike koristiti studentima onih disciplina koje se bave izučavanjem kasnoantičkih i srednjovjekovnih pitanja. ✕

SUMMARY: A SERIES OF CONNECTED EPISODES

Željko Rapanić's book on the transformation of Diocletian's palace into medieval Split strikes the reader as attempting to appeal to both scholarly public and simply curious minds. This

duality at times causes inconsistencies in terms of style and methodology, but nevertheless the book could easily become a key text for students.